

Kulturno-povijesna baština kao poticaj za likovno stvaralaštvo

---

Anđel, Ena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:717607>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

ENA ANĐEL

ZAVRŠNI RAD

**KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA KAO POTICAJ ZA
LIKOVNO STVARALAŠTVO**

Čakovec, (mjesec srpanj),2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Čakovec

PREDMET: METODIKA LIKOVNE KULTURE

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ena Anđel

TEMA ZAVRŠNOG RAD: Kulturno-povijesna baština kao poticaj za likovno

Stvaralaštvo

MENTOR: Izv.prof.mr. art. Kristina Horvat Blažinović

Čakovec, (mjesec srpanj), 2020.

Sadržaj

SAŽETAK	5
SUMMARY	6
1 UVOD	7
2 MATERIJALNA I NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	8
2.1 Materijalna kulturna baština.....	8
2.2 Nematerijalna kulturna baština	9
3 VARAŽDINSKE TOPLICE.....	9
3.1 Aquae Iasae.....	11
3.2 Rimske iskopine.....	12
3.3 Zavičajni muzej Varaždinske Toplice.....	13
3.4 Rimski dani „Aquafest“	14
3.5 „Kajkavijada“.....	14
3.6 Kukuljevićevi dani	15
3.7 Kulturna baština kao poticaj za likovno stvaralaštvo.....	16
4 INTEGRIRANO POUČAVANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI	17
4.1 Projektno poučavanje.....	17
4.2 Prednosti rada na projektu.....	18
4.3 Projektno planiranje aktivnosti (prema: Slunjski, 2012).....	19
4.4 Razine projektnog poučavanja (prema: Čudina – Obradović 2009).....	20
4.5 Uloga okruženja u projektnom poučavanju	21
4.6 Uloga odgajatelja u projektu	23
5 RAZVOJ LIKOVNOG IZRAŽIVANJA I STVARANJA U DJECE	25
5.1 Faze izražavanja u dječjem likovnom stvaralaštvu	26
5.1.1 Faza izražavanja primarnim simbolima	27
5.1.2 Faza izražavanja složenim simbolima.....	27
5.1.3 Faza intelektualnog realizma	28
5.1.4 Faza vizualnog realizma.....	28
6 ARTIKULACIJA LIKOVNIH AKTIVNOSTI U DJEČJEM VRTIĆU	29
6.1 Motivacija i načini rada.....	30
6.2 Uloga odgojitelja u motivacijskom procesu.....	30
6.2.1 <i>Usmjeravanje opažanja</i>	31
6.2.2 <i>Aktiviranje sjećanja</i>	31
6.2.3 <i>Maštanje i ilustracije</i>	32

6.2.4	<i>Zamišljanje</i>	32
6.2.5	<i>Igre s likovnim materijalima</i>	32
6.2.6	<i>Potvrđivanje</i>	32
7	LIKOVNI PROJEKT U VRTIĆU – „RIMSKI DANI“	33
7.1	Likovne tehnike na projektu	33
7.2	Areheološki lokalitet i zavičajni muzej kao poticaj na likovnu aktivnost.....	34
7.3	Provođenje likovne aktivnosti u dječjem vrtiću.....	34
8	OSVRT NA DJEČJE LIKOVNE RADOVE.....	35
8.1	Zaključna misao	40
9	ZAKLJUČAK.....	41
	LITERATURA	42
	IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA	45

SAŽETAK

Kulturno-povijesna baština predstavlja sliku života društvene zajednice, a nastala je kao posljedica povijesnih previranja i kao takva postala predmet proučavanja u ovom završnom radu. Nadalje, pobliže je objašnjena kroz podjelu na materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu te implementaciju u obrazovanje djece predškolske dobi kroz praktičnu provedbu projekta „Rimski dani“. Grad Varaždinske Toplice svojim bogatim kulturno-povijesnim opusom stvara poticajno okruženje za likovno stvaralaštvo kod djece koja već od najranije dobi posjećuju i upoznaju znamenitosti grada.

U projektu radu stavlja se na naglasak na integrirano proučavanje koje se kroz isti najuspješnije ostvaruje, a sam projektni rad svojim osobitostima karakterizira dijete kao ravnopravnog člana projektnih aktivnosti te konstruktora vlastitog znanja. Također, naglašava se važnost uloge odgojitelja kao partnera u učenju i razumijevanju koji se u planiranju i provedbi aktivnosti služi različitim metodama u svrhu poticanja i razvoja dječjeg senzibiliteta prema kulturnoj baštini vlastitog kraja. Kroz stvaralačku likovnu aktivnost i posjetu muzeju te arheološkom lokalitetu, dijete se potiče da opaža i da o percipiranom promišlja, a samim tim razvija nove spoznaje. Također, kulturnu baštinu kroz likovne dojmove, u sklopu likovnih aktivnosti, reproducira na posve nov i neviđen način.

Cilj projektnog rada je potaknuti djecu na likovnu aktivnost na temelju doživljenog susreta s arheološkim lokalitetom i artefaktima na temelju njihove percepcije te na taj način oplemeniti njihovo likovno obrazovanje.

Ključne riječi: nematerijalna/materijalna kulturna baština, praktični projekt, integrirano proučavanje, uloga odgojitelja

SUMMARY

Cultural and historical heritage represents a picture of the life of the social community, it became a result of historical turmoil and also the subject of study in this final paper. Furthermore, it is explained in detail through the division into tangible and intangible cultural heritage and implementation in the education of preschool children throughout the practical implementation of the project "Roman Days". The city of Varaždinske Toplice, with its rich cultural and historical opus, creates a stimulating environment for artistic creativity for children who visit and get to know the sights of the city from an early age.

The project work emphasizes the integrated study that is most successfully realized through it. Furthermore, the project work itself characterizes the child as an equal member of project activities and constructors of their own knowledge. It also emphasizes the importance of the role of educators as partners in learning and understanding who use different methods in planning and implementing activities in order to encourage and develop children's sensitivity to the cultural heritage of their own region. Through creative art activity and a visit to the museum and archeological site, the child is encouraged to observe and reflect on the perceived and develop new knowledge. Also, it reproduces cultural heritage through artistic impressions, as part of artistic activities in a completely new and unprecedented way.

The aim of the project work is to encourage children to art activity based on the experienced encounter with the archaeological site and artifacts based on their perception and also to enrich their art education.

Keywords: intangible/tangible cultural heritage, practical project, integrated study, role of educators

1 UVOD

Kulturno-povijesna baština osnovna je sastavnica identiteta svakog naroda i kao takva prožeta kroz svakodnevnicu u vidu osjećaja pripadnosti, prakticiranju običaja te samom načinu života svakog područja. Nadalje, nepresušni je izvor nadahnuća u usmenom, pismenom, likovnom, arhitektonskom te kiparskom stvaralaštvu na kojem se ovaj završni rad temelji. Rad se razvija implementacijom stvaralaštva u proces poučavanja djece predškolske dobi.

Njegovanje povijesne kulturne baštine za ovu ciljanu dobnu skupinu najprikladnije je provoditi kroz kreativne projekte koji nemaju za svrhu samo podučavati već i poticati razvoj imaginacije i osobnog identiteta, što me je ujedno potaknulo da isto predstavim primjerima iz vlastite okoline čija kulturna baština seže još u rimsko doba.

Shodno tome, u prvom poglavlju, od ukupno šest poglavlja ovog završnog rada, grad Varaždinske Toplice stavlja se u vlastiti povijesni i kulturološki kontekst koji služi kao poticajno okruženje, a razlaže se kroz pojmove materijalne kulturne baštine u vidu arheoloških i muzejskih artefakata te nematerijalne kulturne baštine na primjeru događaja i manifestacija koje grad obilježava u svrhu njegovanja iste.

Drugo poglavlje prati ulogu kulturne baštine u poticanju likovnog stvaralaštva. Treće poglavlje „Oblici rada u odgojno-obrazovnoj ustanovi“ predstavlja integrirano i projektno proučavanje kao suvremeni način rada u odgojno-obrazovnim ustanovama. Razvoj likovnog izražavanja i stvaranja u djece objašnjen je u četvrtom poglavlju kroz opće karakteristike i faze izražavanja u dječjem likovnom stvaralaštvu. Peto poglavlje ističe važnost artikulacije likovnih aktivnosti u dječjem vrtiću na primjeru provedenog projekta, dok šesto poglavlje obuhvaća motivaciju i ulogu odgojitelja u motivacijskom procesu.

Posljednji, projektni dio rada prati stariju dobnu skupinu dječjeg vrtića „Tratinčica“, u kojoj je praktičnom provedbom objedinjen entitet grada Varaždinskih Toplica kroz dugogodišnji projekt pod nazivom „Rimski dani“ u sklopu kojeg su djeca pristupila likovnom zadatku modeliranja materijalne kulturne baštine grada, a zatim vlastiti rezultat prikazala tehnikom olovke.

2 MATERIJALNA I NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Materijalna kulturna baština obuhvaća komplekse građevina, kulturno – povijesne cjeline kao i krajolike, a može se pronaći i pod nazivom nepokretna kulturna baština. Pojedinačne građevine kao i skupine građevina predstavljaju materijalna dobra i kao takva nalaze se u zaštiti muzeja i instituta, a neka su upisana i na listu zaštite UNESCO –a.

2.1 Materijalna kulturna baština

Materijalnu kulturnu baštinu dijelimo na nepokretno i pokretno kulturno dobro. U nepokretno kulturno dobro ubrajaju se; grad Grad, selo, naselje ili njegov dio; Građevina (s okolišem ili bez) ili njezini dijelovi; Elementi povijesni opreme naselja; Područja, mjesto, spomenik i obilježja uz svezi s povijesnim događajima i osobama; Arheološko nalazište i arheološke zone, uključujući i podvodna nalazišta i zone; Područja i mjesta s etnološkim i toponimskim sadržajima; Krajolik ili njegov dio koji sadrži karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru; Vrt, perivoj i park; Tehnički objekte s uređajima i druge slične objekte.

(Članak 7. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara)

S druge strane, pokretno kulturno dobro dijelimo na: zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama kao i drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba; Crkveni inventar i predmeti; Arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi; Filmovi; Arheološki nalazi; Antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna; Etnografski predmeti; Stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine; Dokumentacija o kulturnim dobrima; Kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl.; Uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije

(Članak 8. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara)

2.2 Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna baština po svojoj definiciji obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu. U nju osobito ubrajamo: jezik, dijalekte, govore i toponimiku, te sve vrste usmene književnosti, folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, mitologije i dr. tradicijska umijeća i obrte o kulturološke prostore na kojima se češće sreću tradicionalne pučke vrijednosti - mjesta gdje se pričaju priče, održavaju sajmovi i svetkovine ili se učestalo odnosno redovito prakticiraju narodni običaji - u dnevnim ritualima, godišnjim procesijama itd. (Carek, 2004)

Republika Hrvatska 2003. godine prihvaća Konvenciju za zaštitu nematerijalne kulturne baštine koja je donijeta na općoj skupštini UNESCO-a, pod čiju zaštitu spada 13 nematerijalnih kulturnih dobara koji se nalaze na UNESCO-vom popisu, a neka od njih su:

- Čipkarstvo (Lepoglavska čipka na batiće, Paška čipka na iglu , Hvarska čipka od agave)
- Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja
- Festa Sv. Vlaha i zaštitnika Dubrovnika
- Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana
- Godišnji pokladni ophod zvončara Kastavštine
- Sinjska alka
- Procesija za Križen (otok Hvar)
- Bećarac
- Klapsko pjevanje

3 VARAŽDINSKE TOPLICE

U slikovitom krajoliku na sjeveroistočnom rubu Hrvatskog zagorja, u zaklonu Topličke gore i kotlini rijeke Bednje, na sedrenim barijerama prostire se grada Varaždinske Toplice. Područje grada obuhvaća površinu od 79,75 km² u 23 naselja koja zajedno broje 6364 stanovnika što grad smješta u ispod prosječnu naseljena mjesta u Varaždinskoj županiji. Osim prirodnih ljepota i umjereno blage klime, jedna od blagodati ovog kraja je izvor ljekovite termalne vode čiji je potencijal prepoznat još u rimsko doba te je služio kao temelj za gradnju terma i čitavog naselja Aquae Iasae, a ostaci ovog lječilišno-kupališnog kompleksa smatraju se jednim od najznačajnijih arheoloških nalazišta u Hrvatskoj. Danas su Varaždinske Toplice moderno lječilište koje datira još iz davne 1838. godine, sadrže tri veća hotela („Terme“, „Minerva“, „Bernarda“) te lječilišne objekte „Konstantinov dom“ i „Lovrinu kupelj“, a povijesna medicinska važnost grada očituje se kroz djelatnost Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju Varaždinske Toplice (Slika 1.1.) (Ivanišević,2013).

Slika 1.1. Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Varaždinske Toplice

3.1 Aquae Iasae

Naziv „Aquae Iasae“ (Toplice Jaza) gradu su nadjenuli Rimljani, pod vlašću cara Tiberija, u 1. stoljeću pr.Kr. po uzoru na staropanonsko pleme Jasi (posjednik vrućeg vrela - Topličan) koje je obitavalo na ovom području prije rimske pokore Ilira. Upravo su Aquae Iasae bile okosnica susretanja tisućljetnih cesta koje su povezale glavne rimske gradove, Petoviu (Ptuj), Sisciju (Sisak), Aquaevivae (Petrijanec) i Ioviae Botivo (Ludbreg), te kao takve prvobitno postaju odmorište za izgradnju nove urbane civilizacije, a kasnije se zahvaljujući izvoru termo-mineralne vode Klokot formiraju u lječilišni kompleks namijenjen rimskoj vojsci. Tu im prednost donosi velika izdašnost (45 – 50 l/s) i visoka temperatura (56,5 – 57,5 °C) glavnog termalnog izvora i dobar geografski položaj (Geotermalne i mineralne vode Republike Hrvatske, Antun Šimunić, Zagreb, 2008). Neki od starijih podataka pokazuju da su uz glavni izvor pod nazivom Klokot postojala još tri manja izvora koji su izbijali iz brečastih, trijaskih dolomita. Kušen (2008) navodi kako je termalna sumporna voda glavni turistički i zdravstveno-turistički resurs kojeg je medicina svrstala u prirodne ljekovite činitelje (natural remedies). Nadalje, to je mineralna sumporna, kalcijeva-magnezijeva-hidrokarbonatna sulfatna hiperterma koja je intenzivnog mirisa po sumporu koja za neke može imati miris užarenog podzemlja, miris pakla ili iscjeliteljski miris dok za druge upravo ta voda znači neugodan miris pokvarenih jaja. Kod glavnog izvora Klokot i u njegovoj blizini taloži se sedra u spektakularnoj formi, kako to pokazuje primjerak sedre iz Zavičajnog muzeja Varaždinskih Toplica. Stari su Rimljani termalnu vodu prvenstveno koristili za toplinsku energiju i zagrijavanje zgrada čemu svjedoči hipokaust koji se sastojao od ložišta i kanala ispunjenih vrelin zrakom, dok su stanovnici grada vodu koristili, u iste svrhe kao i danas, za potrebe kućanstva na javnim prališćima te ohlađenu vodu u otvorenim bazenima za kupke i fizikalnu terapiju.

Nakon provale germanskog plemena Gota u trećem stoljeću Toplice bivaju uništene što za posljedicu u narednom periodu, vladavini cara Konstantina, ima obnovu termi i proširivanje, a Toplice postaju funkcionalno naselje veoma značajno i cijenjeno u životu svakog Rimljana - štovatelja kulta zdravog duha i lijepog tijela. Poznato je da se u Rimskom carstvu gradilo vrlo promišljeno, planski i prema reljefu što danas potvrđuju ostaci naselja, u gradskom parku, na padini brežuljka u tri dijela sa

sustavom kanala za dopremanje ljekovite vode. Glavo okupljalište mještana predstavlja kapitol (religijsko središte grada s glavnim trgom) uz sami izvor na najvišem dijelu brežuljka, dok su se kuće, obrti i trgovine gradile u podnožju.

3.2 Rimske iskopine

Istraživanje rimskog kompleksa započeo je 1953. godine Arheološki muzej u Zagrebu, pod vodstvom profesora Marcela Gorenca, a sami lokalitet obuhvaća naslage sedre, koje su štatile kompleks od propadanja, na površini od 6000m². Ispod sedre nalaze se ostaci u raznim fazama izgradnje od prvog do četvrtog stoljeća, a nabolje su očuvani objekti iz Konstantinovog doba koji podrazumijevaju zgrade kupalište s bazenima, kupališne bazilike foruma okruženog trjemovima te kapitolij. Zidovi ovih objekata sačuvani su u visini od dva do tri metra, a krasi ih tehnički, civilizacijski i kulturno – umjetnički sadržaj onog vremena: rimska kaptaza izvora termalne vode, sustav kanala za opskrbu i odvodnju ljekovite vode, grijanje, kvalitetni podovi, kameni pragovi, zidne freske, skulpture i reljefi. (Zavičajni muzej Varaždinske Toplice, 2013)

Budući da su Rimljani u prirodi vidjeli izvor zdravlja, od kud dolazi i izreka „Medicus curat, natura, sanat (Liječnik liječi, priroda ozdravlja)“, a štovali su i razna božanstva, inspiraciju za mnoge ukrase i simbole vrijedi tražiti u nimfama. Nimfe su niža božanstva koja predstavljaju sile prirode u ljudskoj formi, a ujedno se smatraju zaštitnicama izvora ljekovite vode. Shodno tome nije čudno da je na ovom lokalitetu pronađen nimfej i mnogi natpisi koji štuju nimfe Iasaea, uvijek prikazane u skupini od tri mlade žene na čijim reljefima je gornji dio tijela uvijek nag, a njihovi su atributi ukrašeni školjkama, dupinima ili trskom što je i sama simbolika vode. Ipak, najvažnije božanstvo bila je božica mudrosti, ratnika i medicine – Minerva – čemu svjedoči njezin kip izrađen u drugom stoljeću koji danas slovi za najreprezentativniji spomenik rimske kulture na tlu Republike Hrvatske, a ujedno se smatra vrijednim umjetničkim djelom. Božica Minerva na glavi nosi legionarski šljem s perjanicom, na prsima ima štitnik, a u rukama drži bakreno koplje i štit. Umjesto kose iz tjemena joj izlaze zmijske glave, odjevena je u togu (dugu, svečanu rimsku haljinu), a pokraj njene lijeve noge leži zmija koja je za Rimljane bila simbol ljekarništva. Po ovom otkriću možemo zaključiti da je jedan od tri hrama na topličkom lokalitetu posvećen upravo njoj, dok su druga dva štovala božicu Junonu i Boga Jupitera.

Osim što su Rimljani bili vrlo religiozni, znamo da su bili skloni hedonističkom načinu života te su svoje slobodno vrijeme najradije provodili u kupališnoj bazilici gdje su kroz čitavi lječilišni kompleks uživali prema posebno određenom redosljedu arhitekture, razrađenom postupku i pravilima kupanja. Najprije bi pacijent ušao u apoditerij (svlačionicu) gdje bi kapsuarij (djelatnik Toplica) preuzeo njegovu odjeću i predao mu ručnike izrađene od lana. Ovdje počinje dugotrajni ritual kupanja i masaža. Svaki kupač prvo je ulazio u frigidarij (polukružni bazen) napunjen hladnom vodom koji nije bio namijenjen plivanju već se u njemu sjedilo i polijevali. Nakon prve faze tretmana kupač odlazi u sudatorij (sauna) gdje je uživo u parnoj kupelji i raznim tretmanima koji su uključivali njegu tijela ljekovitim biljem iz vrta i maslinovim uljem, a nakon toga ulazio je u kaldarij (bazen s vrućom vodom) gdje bi se ostaci istog odstranjivali s kože uz pomoć strigila (metalni instrument). U završnoj fazi pacijent je odlazio kod balneologa (stručnjak za masažu) gdje se je opuštao uz nekoliko tehnika rimske masaže trljanjem, gnječenjem i glađenjem biljnim uljem (lavanda, ružmarin), te pilingom od smjese ulja i pijeska. Da bi temeljito odstranio mješavinu za piling pacijent se morao ponovno okupati, ali ovog puta na kožu se nanosio sapun, koji je osim sapunike sadržavao sitni pepeo, svinjsko salo te komadiće mirisnog i ljekovitog bilja, a s tijela se ispirao ljekovitom vodom iz izvora.

Danas se na ovom lokalitetu može vidjeti animirana vizualizacija antičkih zdanja, koja su izložena na arheološkom nalazištu, dostupnih posjetiteljima i stanovnicima topličkog kraja kao i sam izvor, dok se replika kipa božice Minerve može vidjeti u predvorju istoimenog hotela. Ostali pronađeni i vrijedni predmeti danas su sačuvani u sklopu postava Zavičajnog muzeja Varaždinske Toplice, koji obuhvaća cjelokupnu povijest ovog grada.

3.3 Zavičajni muzej Varaždinske Toplice

Zavičajni muzej Varaždinske Toplice osnovan je 1937. godine od strane topličkog ljekarnika i polihistora Josipa Čabrišana. Potonji se nalazi u Starom gradu, Kaštelu iz 14. stoljeća koji je kasnije pregrađen u barokni dvorac, a svojedobno je služio i kao hotel. Osim ostataka geološke povijesti nastanka termalnog vrela koji svjedoči o kontinuitetu života i liječenja, muzej čuva neke od najvrjednijih spomenike Rimskog

Carstva s arheološkog lokaliteta Aquae Iasae. Nadalje, kroz povijesnu dokumentaciju prati nastanak trgovišta Varaždinske Toplice i njegov razvoj u srednjem vijeku te izlaže veliku zbirku likovnih djela akademskih umjetnika i umjetnika naive kao i zbirku etnografskih predmeta. U sklopu muzeja razlikujemo arheološku, balneološku, etnografsku, kulturno-povijesnu, likovnu, numizmatičku i povijesnu zbirku, a muzeju pripada i tradicijska drvena seoska kuća iz 1801. godine, spomenik pučkog graditeljstva (Zavičajni muzej Varaždinske Toplice, 2013).

3.4 Rimski dani „Aquafest“

U sjećanje na rimsko doba, a u čast izvora ljekovite mineralne vode, žitelji Varaždinskih Toplica već tradicionalno svake godine krajem svibnja organiziraju takozvani Aquafest. To je festival koji uprizoruje život starih Rimljana, podsjeća na rimske legije i nimfe koje posjetitelji mogu susresti na području arheološkog lokaliteta te u kostimiranoj povorci uz bubnjeve i baklje na ulicama grada. Nadalje, Aquafest nudi razne sadržaje vezane uz rimsku tradiciju kao što su spremanje i kušanje rimskih jela (rimske pogačice, mustacei, dulcia domestica rimska, voće) i pića (rimsko vino, rimska limunada s ljekovitom vodom iz izvora), rimske igre, prinašanje žrtve paljenice i žrtve ljevanice, rimske radionice (izrada i modna revija toga, rimsko šminkanje i frizure), kovanje, preradu vune, keramičke radionice, scenski prikaz „Lux tenebris“ (Svijetlo u mraku) te prikaz rimskih formacija uz borbe gladijatora. Ovaj bogati program rimskih dana ujedno prate prigodna predavanja kao i glazbene te zabavljačke točke na više edukacijskih punktova diljem grada. U Aquafestu sudjeluju svi, to je festival koji okuplja sve dobne skupine i slojeve društva, a najviše mu se raduju upravo djeca vrtićkog uzrasta (gradskog vrtića Tratinčica) koja tradicionalno sudjeluju u rimskoj povorci obučena u rimske toge s rimskim frizurama, što obogaćuje njihovo znanje te osvježuje entitet već od najranije dobi.

3.5 „Kajkavijada“

U najranija sjećanja svakog „Topličanca“ urezana je „Kajkavijada“, dvodnevna manifestacija koja se već 27 godina održava u studenom, a veliča kajkavsko stvaralaštvo pod geslom „Sačuvajmo dragi nam kaj“. Program obuhvaća recitacije,

recitale, dramske i scenske igre, točke tamburaškog orkestra, pjesme i folklorni ples, čiji su glavni akteri djeca (polaznici gradskog vrtića Tratinčica te osnovne škole Antuna i Ivana Kukuljevića) koja ponosno predstavljaju kulturu Topličkog kraja na pozornici pred mnogobrojnim auditorijem. Sudionici tradicionalno nastupaju u narodnim nošnjama, ili u njihovim stiliziranim inačicama, koje se sastoje od bijele košulje s čipkastim rukavima, na koju se oblači „črleni lajbek“, te bijele podsuknje i suknje koju krase bijela pregača s ručno izvezeni „črlenim rojžicama“. Iz bogatog opusa „Kajkavijade“ možemo izdvojiti neke od nezaobilaznih skladbi, pisanih za dječji zbor praćen tamburaškim orkestrom, kao što su „Falila se Jagica“, „Staro sito i korito“, „Kolo“, „Sunce je zašlo“, „Zagorski cug“, „Pod brajde“ te „Suzu za zagorske brege“ koja je ujedno i himna Hrvatskog Zagorja. U duhu poštivanja i njegovanja tradicije i zajedništva, osim djece s područja Varaždinske županije, „Kajkavijada“ ugošćuje i predstavnike čak šest drugih županija s kajkavskog govornog područja (Međimurske, Krapinsko-zagorske, Koprivničko-križevačke, Zagrebačke, Karlovačke i Primorsko-goranske).

3.6 Kukuljevićevi dani

Prema zborniku (Kukuljevićevi dani u Varaždinskim Toplicama 2004.-2006.) Ivan Kukuljević Sakcinski na područjima hrvatske kulture bio je prethodnik i prvak koji je stekao ime u nacionalnoj politici, a ponajprije u književnosti i znanosti što je vidljivo i danas. Smatra se začetnikom prvog znanstvenog časopisa *Arkiva za povjestnicu jugoslavensku*, te prvim predsjednikom Matice hrvatske – koja je svoje djelovanje započela s ilirskim imenom ali je među Hrvatima ostala prisutna i djeluje za hrvatsku kulturu i do danas. Cijelog je života služio hrvatskom narodu, moralnim i intelektualnim snagama usmjeren ka ideji za sretnijom budućnosti. Nadalje, bio je intelektualac širokog pogleda na svim područjima ljudskog djelovanja od književnosti, politike, povijesti umjetnosti do publicistike i skupljanja dragocjenih vrijednih povijesnih dokumenata koje je izdavao na sva tri naša pisma, jezika i narječja. Osim Ivana Kukuljevića Sakcinskog važni doprinos za hrvatski narod dao je i njegov otac Antun, poznat kao političar, promicatelj školstva te vrhovni ravnatelj škola u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, a u spomen na oca i sina toplička osnovna škola nosi naziv Osnovna škola Antuna i Ivana Kukuljevića.

U njihovu se čast svake godine, od 24. do 26. listopada, u Toplicama održavaju „Kukuljevićevi dani“. Potonji su prvi puta održani 1993. godine na inicijativu Božene Filipan, pjesnikinje, književnice i savjetnice za predškolski odgoj Zavoda za unapređivanje školstva koja je ujedno radila kao nastavnica biologije i geografije, psihologinja i pedagoginja te ravnateljica u spomen školi Antuna i Ivana Kukuljevića. Program „Kukuljevićevih dana“ započinje paljenjem svijeća i polaganjem vijenca na grob Antuna Kukuljevića, a nastavlja se Svečanom akademijom na kojoj sudjeluju djeca predškolske dobi i osnovnoškolci kojima se nastoji približiti značaj ovog velikana. Osim toga, organizatori se trude revitalizirati lokalitet Tonimir, na kojem su Kukuljevići živjeli, pa su na to mjesto postavili info ploču sa slikom njihove nekadašnje rezidencije (kurije) te kratkim opisom iz kojeg posjetitelji mogu dobiti sve informacije o tome gdje je i kako živio čovjek koji je prvi progovorio hrvatskim jezikom u Hrvatskom saboru 2. svibnja 1843. godine. Iako je kurija srušena, na ovom mjestu i danas raste jorgovan kojeg je zasadio Ivan Kukuljević, u čiju je čast podignut i spomenik koji simbolizira tri narječja – ča, kaj i što. Kukuljevićevi dani stavljaju naglasak na bogat opus Kukuljevićevih djela, nastalih upravo na Topličkom području, iz kojih se ističu „Lovačka himna“ te njegove neobjavljene drame, a sama manifestacija nema za cilj grad obilježiti samo u turističkom već i u domoljubnom smislu.

3.7 Kulturna baština kao poticaj za likovno stvaralaštvo

Kako bi se kultura i kulturna baština sačuvale potrebno je osvijestiti njihovu vezu s čovjekom, on kulturu određuje i stvara, a ona njemu osigurava identitet i osobni razvoj. Zbog toga je od iznimne važnosti da razumijemo njezinu srž i značaj, kako bi mogli detektirati način na koji ćemo istu implementirati u razvoj djece, nasljednike i buduće nositelje kulturne baštine, već od najranije dobi. Budući da kod djece razlikujemo dva razdoblja razvojnog procesa, prvo (od 1.-3. godine) u kojem se razvijaju na emocionalnom i socijalnom području upoznavajući okolinu i gradeći odnose s roditeljima, odgojiteljima i drugima, te drugo (od 3.-6. godine) u kojem potonji moraju težiti da dopunjavanju, uravnotežuju i potiču dijete da se razvije na sebi svojstven način, važno je strpljivo postavljati temelje za daljnji proces učenja jer „Proces učenja je proces ustrajnosti. Tu nema prostora za brzinu i površnost.

Dijete slijedi naš uzor i tako uči i usvaja mnoge vrijednosti.“ (Thomas, F. 1995; 10-19).

4 INTEGRIRANO POUČAVANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOJ USTANOVI

Čudina–Obradović definira integrirano poučavanje kao: „Planiranje i organiziranje poučavanja u kojem se međusobno povezuju različite discipline, područja i predmeti, s ciljem postizanja dubokog razumijevanja određenog sadržaja i istodobnog ovladavanja vještinama čitalačke, matematičke, prirodoslovne, računalne i umjetničke pismenosti, kao i vještinama kritičkog i kreativnog mišljenja.“ (Čudina – Obradović, 2009: 23).

Najslobodniji oblik integriranog poučavanja je projektno poučavanje koje omogućuje ostvarivanje integriranog pristupa odgojno obrazovnim sadržajima kroz aktivno učenje temeljeno na vlastitom iskustvu (Tomljenović, Novaković, 2012).

4.1 Projektno poučavanje

Rad djece na projektu često se opisuje u literaturi, a smatra se oblikom prirodnog, integriranog učenja djece. Iako postoje različite definicije i etape rada na projektu, pod njima se uobičajeno podrazumijeva samostalan rad djece koji neizravno i diskretno potiče odgajatelj. Uz primjerenu podršku odgajatelja djeca rukovođena vlastitim interesom biraju određenu temu koju tijekom određenog vremena dublje istražuju, kako bi stekli određena iskustava i znanja. Odgajatelji pomažu kod prikupljanja novih materijala, resursa, potiču djecu na razmišljanje i rasprave između vršnjaka. Rad na projektu stavlja naglasak na promjene koje se često zasnivaju na dosadašnjim pozitivnim iskustvima i vrijednim tradicijama. Kako je priroda učenja djece rane dobri integrirana, projektni pristup objedinjava područja razvoja i sadržaja učenja u oblikovanju kurikuluma ranog odgoja smatra se posebno vrijednim (Slunjski, 2012.)

Odgajatelj stalno vrši ispitivanja u svome radu, neprekidno mijenja, inovira, redizajnira, nikada ne slijedi utabane staze. Također, neprekidno proučava okvire dječjih intelektualnih, socijalnih i motoričkih vještina. Kod promatranja djece

odgajatelj se može koristiti raznim strategijama te dokumentirati njihove aktivnosti. Sam rad na projektu pokazuje interese za učenje, istraživanje, fleksibilan je i otvoren prilagodbi djeci da sama sebe doživljavaju kao uspješne. Konceptija je takva da se dječji interesi javljaju kao ideje koje se istražuju na različite načine.

Kako bi se odredila tema projekta kao neposredni poticaj za rad na projektu uzima se bilo koja tema ili ideja djeteta koja ga je zainteresirala. Plan izrade projekta izrađuje se u suradnji sa djecom kroz razgovore, rasprave i aktivnosti. Također, u fazi razrade određene aktivnosti najbolje se pokazuje odgajatelj kao model za poticaj djetetu, kako bi mogao na kraju procijeniti uspješnost njihovog dosadašnjeg rada. Put projekta vodi preko sposobnosti cjeloživotnog učenja nadopunjavanjem novim interesima i idejama. Težište je stavljeno na pojačavanje interesa roditelja za odgoj i obrazovanje djece uključivanjem u projekt i doprinos inkluziji djece s posebnim potrebama. Poticajna okolina, obiteljska, vrtićka, mogućnost izbora materijala, igre i aktivnosti su bitne determinante za razvijanje dječjih stvaralačkih potencijala u radu na određenom projektu. Projektnu metodu u radu s djecom rane dobi 1918.g. utemeljio Kilpatrick, kao oblik progresivnog obrazovanja fokusiranog na organizaciju aktivnosti povezanih određenom centralnom temom: uloga odgajatelja jednaka je vođenju djece (prema Katz i Chard, 1997.).

4.2 Prednosti rada na projektu

Djetetu je potrebno osigurati određene materijale kojima se potiče na istraživanje, osnaživanje potencijala, potrebno mu je također osigurati materijale kojima dijete može istraživati mogućnosti izražavanja linijama u obliku pedagoške vrijednosti. Djeca od najranije dobi pokazuju svoje stvaralačko izražavanje na posve jednostavan način, koji za nekoga može predstavljati obično „šaranje“, no tumačenje različitih reprezentacija djeteta olovkom kao „šaranje“ ističe Bruce (2006.), čak može i štetiti u oblikovanju odgojno – obrazovnog procesa, jer može sprječavati odgajatelja da otkrije mnoga vrijedna iskustava i doživljava djeteta. U ovakvom konceptu nije preporučeno ni primjereno poučavati djecu kako da nešto samo nacrtaju, jer se može izgubiti djetetov potencijal odnosno prirodni dar djeteta. Također kroz ponavljane sheme i oblike dijete ne promatra svijet oko sebe širom otvorenih očiju. „Vrijednost likovnog izraza nije u tome da dijete zna na prepoznatljiv način prikazati npr. drvo ili kuću tako da sliče vanjskom, stvarnom obliku kuće i drveta, nego u onome što

dijete samo vidi, pronade ili otkrije o pojavi i životu drveta, o pojavi i življenju u kući – u onome što od opažanog i otkrivenog izrazi“ (Belamarić, 1987., str. 110). Odgajatelj ne bi trebao nametati vlastiti način viđenja stvarnosti, niti usmjeravati dijete na stvarnosti koje on smatra relativnim. Kreativno mišljenje je novi način izgradnje mentalnog sklopa čovjeka koji vodi otkriću, izumu, istraživanju i zamišljanju. Djecu treba pripremati za traženje sutrašnjice, za nove susrete s nepoznatima. To se ne postiže nametanjem tuđeg mišljenja već činjenicama i vlastitim kreativnim mislima. Djeca trebaju naučiti misliti, pronalaziti, stvarati, predlagati svoje alternative, tražiti različite putove za slične ciljeve i tako dolaziti do određenog rješenja problema. Kroz vlastite osjećaje djeca mogu otkriti niz specifičnosti značajki boja poput kontrasta, komplementarnosti i slično.

Prema prof. Editi Slunjski (2012.) ponuda specifičnih materijala za istraživanje boja može uključivati stakleni osvijetljeni stol i niz raznobojnih filtara, raznobojni kolaž – papir, geometrijska tijela i slično. Svakodnevnim korištenjem ovih materijala djeca mogu izravno opažati, ali i sama izazvati nastajanje različitih boja i njihovih nijansi, te na taj način upoznati mnoge druge fenomene povezane s bojama. Svojstvo boja kod djece mlađe dobi može se istražiti i nogama. Ponekad djeca slikaju prstima i rukama. Za takve aktivnosti potrebno je organizirati i unaprijed stvoriti određene preduvjete kako bi djeca mogla nesmetano razvijati svoje sposobnosti i baviti se razvojem kvalitetnih aktivnosti. Odgajatelji hrabre, oduševljavaju i pokazuju minimum važnosti nad greškama, zbog toga jer se pogreška smatra kao dio učenja. Oni dozvoljavaju vrijeme za misliti i potiču hrabre dječje kreativne ideje. Također zadovoljavaju individualne potrebe i interese te tako potiču fleksibilnost u stilu izražavanja.

4.3 Projektno planiranje aktivnosti (prema: Slunjski, 2012)

- Trajanje aktivnosti određuje razvoj projekta, može biti i nekoliko dana ili tjedana
- Sadržaj ili temu određuju djeca i odgajatelji zajedno, a interes djece je najvažniji kriterij

- Odgajatelj, promatrajući djetetove istraživačke aktivnosti, temelji novu etapu projekta
- Odgajatelj prati, bilježi i ustanovljuje djetetova znanja, te na temelju toga stvara uvjete za njihovu nadogradnju
- Djeca tragajući stječu odgovore i sudjeluju u planiranju novih iskustava učenja
- Izleti i posjeti su sastavni elementi iskustvenog učenja djece i organiziraju se u svim etapama razvoja projekta
- Vrijeme je fleksibilno, a ne strogo određeno
- Primjereno predstavljanje (crtanje, građenje, slikanje) djeci olakšavaju razumijevanje i integraciju koncepata, služe za dokumentaciju aktivnosti te za praćenje napretka djece tijekom projekta.

4.4 Razine projektnog poučavanja (prema: Čudina – Obradović 2009)

1. Aktivnosti prve razine – prikupljanje podataka o pojmu, temi ili problemu (činjenično znanje), te sažimanje i sistematiziranje podataka (proceduralno znanje)
  - Posjećivanje muzeja i izložbi
  - Čitanje enciklopedija, članaka, slikovnica
  - Vođenje intervjua i razgovora
  - Internetsko pretraživanje
  - Prikupljanje dokumentacije (mape, slike, ilustracije)
  - Bilježenje ključnih podataka
  - Sastavljanje popisa izvora podataka
  - Provjera istih i usklađivanje s drugim izvorima
  - Izrada shema i grafikona
2. Aktivnosti druge razine- obrada podataka te stjecanje pojmovnog znanja
  - Opus ideja
  - Analiza podataka
  - Izrada grafikona

- Crtanje i skica modela
- Skiciranje ideje
- Mozaičko stvaranje jasne slike problema
- Usklađivanje kontradiktornih podataka
- Pronalaženje fokusa
- Određivanje teme
- Igranje idejama
- Pronalaženje materijala

3. Treća razina aktivnosti – primjena znanja i isprobavanje ideja

- Izgradnja modela
- Konstrukcija
- Sastavljanje
- Sinteza ideja
- Stvaranje novih pojmova
- Dorada i dekoriranje
- Testiranje i provjera
- Traženje mišljenja vršnjaka
- Usporedba sa zadanim kriterijima
- Traženje savjeta i procjene stručnjaka
- Priprema prikazivanja
- Proslava

4.5 Uloga okruženja u projektnom poučavanju

Prema Slunjski (2012) ideja organiziranja uvjeta u kojima djeca aktivno sudjeluju, istražuju, otkrivaju i u kojima to čine zajedno s drugom djecom, odraslima vodi stvaranju uvjeta za oblikovanje projekta. U oblikovanju projekta, naglasak se stavlja na stvaranje uvjeta za aktivnost djece odnosno organizacija situacija njihova učenja, a ne na striktno planiranje i izravno upravljanje aktivnostima, već se sve treba događati spontano upravo prema djetetovim interesima. Također, osmišljavanjem primjerenih i određenih situacija učenja projekt se počinje prirodno razvijati, djeci je omogućeno autorstvo nad projektom, a time indirektno i autorstvo nad procesom vlastitog inicijativnog učenja. Djeca imaju pravo izbora na sudjelovanje kao i nesudjelovanje u aktivnostima. Ako smatraju da aktivnost za njih nema smisla,

dijete se ni neće priključiti takvom projektu. Ostvarivanju aktivnog i suradničkog pristupa učenju djece tijekom rada na projektu, prepoznatljive su po:

- „kooperativnosti, a ne kompetitivnosti djece i odraslih
- slobodi izražavanja vlastitih nedoumica, zbunjenosti i manjka kompetencija
- otvorenosti za preuzimanje rizika i eksperimentiranje djece i odraslih
- zasnovano na načelima autonomije i dobrovoljnosti
- istraživačkom ozračju lišenom autoritarnosti
- postojanju višedimenzionalnog pristupa učenju
- uživanju sudionika u procesu učenja
- afirmaciji povjerenja u odgojno-obrazovnom procesu.“ (Slunjski, 2012:47)

Aktivnosti djece trebaju biti omogućena na različitim područjima kako bi dijete moglo izabrati upravo ono što ga interesira i čemu dijete teži. Zato odgajatelji trebaju osmišljavati različite dimenzije kako bi u djetetu izazvale interese i različite mogućnosti rada. Stvaralaštvo treba shvatiti kao igru s elementima. Pri tome se treba koristiti znanjem koja se stječu o stvaralaštvu i objektivnoj stvarnosti. Također, potrebno je vizualizirati nove situacije, nove uspjehe i životne okolnosti i tako od najranije dobi dijete pripremati na život. Autorica Slunjski (2012.) smatra neke dimenzije okruženja posebno važnim za ostvarivanje projekta.

Tijekom određenog projekta, odgajatelj na neizravan način pojačava želju djece da sve što se događa bilježe i komuniciraju vlastite ideje s drugima, u kontekstu koji je za njih svrhovit. Različite pisane bilješke i drugi oblici ekspresije djece tijekom projekta koriste djeci u funkciji razmjene njihovih znanja i razumijevanja. Smisao uporabe različitih medija nije u tome da djeca nauče kako se nešto slika, crta ili na koji drugi način prikazuje već da im pomogne da vlastite teorije propituju, da ih izraze i raspravljaju o njima. Postoje različite dimenzije okruženja kao podloga ostvarivanja projekata pa se takva okruženja mogu podijeliti u: okruženje za istraživanje i učenje prirodoslovnih pojmova i koncepata – djeca u ovom okruženju mogu dobiti odgovore na pitanja koja su ih zaintrigirala u najranijoj dobi, koja

spadaju u područje prirode u širem smislu i konceptu deriviranih pojmova iz znanosti. Okuženje za učenje o čovjeku, društvenoj zajednici i kulturi – ova dimenzija okruženja djeci omogućuje učenje o samima sebi, svojoj obitelji, široj zajednici, naciji i svijetu, tj. različitim aspektima kulturnog i društvenog okruženja čovjeka (Jackman, 2009.)

4.6 Uloga odgajatelja u projektu

Uloga odgajatelja ne smatra se više tradicionalnom i kontrolirajućom, već se usmjerava na razvoj kritičkog i kreativnog mišljenja djece i njihovih kompetencija. U samom središtu se nalaze stvarni interesi i djelovanje djeteta te takav pristup pruža mnogo prostora za samoorganizaciju i samo-odgovornost djeteta. Odgajatelj u aktivnostima djece neizravno sudjeluje tako da im stvara preduvjete promatrajući djecu, nastoji ih što bolje razumijete i sve to dokumentirati i evidentirati. Odgajatelj izravno sudjeluje tako da potiče djecu na uočavanje određenih fenomena i pojava, pomaže im pri rješavanju problema te planira aktivnosti. Prema prof. Editi Slunjski (2012.) odgajatelj mora biti spreman na odustajanje od planiranog smjera aktivnosti te prihvatiti onaj smjer kojim ga djeca povedu. Tako djeca i odgajatelj postaju partneri u učenju i razumijevanju. Tijekom izvedbe projekta odgajatelj vješto nastoji podržati nastojanja djece. U tim procesima odgajatelj mora biti fleksibilan kako bi omogućio djeci bolje razumijevanje teme kojom se bave.

Uloga odgajatelja u razvoju projekta mora biti individualizirana i temeljena na dobrom razumijevanju djeteta. Najvažnije umijeće odgajatelja predstavlja njegovo umijeće promatranja i „slušanja“ djeteta. Odgajatelj u projektima mora biti taj koji pažljivo prati, promatra i sluša dijete kako bi što bolje shvatio i razumio situaciju. Prema prof. Editi Slunjski (2012.) odgajatelj može primjereno poduprijeti aktivnosti djece u razvoju projekta u onoj mjeri u kojoj razumije kako djeca razumiju temu kojom se u aktivnostima bave, tj. smisao koji te aktivnosti imaju za djecu. Vygotsky (1978.) navodi da podršku učenja djeteta tijekom projekta odgajatelj smješta u tzv. zonu sljedećeg razvoja, što se može definirati kao prostor razlike između trenutnih djetetovih mogućnosti i one na kojoj će dijete biti samostalnije.

Nadalje, uz zonu sljedećeg razvoja, vrlo je važno spomenuti i pojam intersubjektivnosti koji karakterizira zajedničko stvaranje razumijevanja i znanja

djece i odraslih. Ukoliko se javlja manje polje subjektivnosti veća je razlika u raspodjeli moći odraslih i djece, a ukoliko se radi o većem polju subjektivnosti javlja se ravnopravan odnos odraslih i djece. Bitno je da se komunikacija temelji na povjerenju u dijete i njegove sposobnosti.

Odgajatelj tijekom projekta svakako treba djecu poticati na razmišljanje, razjašnjavanje i argumentiranje ideja i pretpostavki. Odgajatelj postavlja pitanja koja bi djecu trebala navesti na razmišljanje. Poticajna pitanja, kako navodi prof. Edita Slunjski (2012.) mogu uvelike doprinosti procesu učenja djeteta, ali i održavati i produljivati njegov interes za određene fenomene i aktivnosti. Takva pitanja produbljuju djetetovo razumijevanje, potiču na razmišljanje. Naime, poticajna pitanja lako je postaviti, a sve to ovisi o kvaliteti odnosa odgajatelja s djecom i njegovoj fleksibilnosti. Dobro postavljeno pitanje od strane odgajatelja potaknut će dijete na još dublje promišljanje. Postoje 3 vrste poticajnih pitanja koje odgajatelj može postaviti djetetu:

- Ona koja potiču produbljivanje razumijevanja djeteta
- Ona koja potiču dijete na logičko razmišljanje i zaključivanje
- Ona koja od djeteta iziskuju razjašnjenje

Veliku važnost u projektu također ima rasprava tijekom projekta. Učenje je najbolje kad je sudioničko i aktivno. Djeca u interakciji sa drugom djecom ispituju svoja postojeća znanja i razumijevanja. Projekt temeljen na učenju kroz raspravu moguće je ostvariti samo u ustanovi ranog odgoja koja je ustrojna kao mjesto ravnopravnosti, suradnje, zajedništva i suodlučivanja odraslih i djece. Prema Slunjski (2012.) iskustvo učenja djeteta kroz kritičku provjeru, zajedničku refleksiju i otvorenu raspravu predstavlja i jednu od najvećih vrijednosti projekta. Kvalitetna rasprava sa djecom je otvorena, ima dinamiku razvoja gdje je odgajatelj fleksibilan te se sastoji od sastoji od zajedničkog propitivanja, evaluirana i nadograđivanja početnih ideja sudionika. Vrlo je važno da odgajatelj zauzme neutralan stav kod rasprave, a cilj je odgajatelja da postigne prirodnu situaciju raspravljanja gdje djeca međusobno iznose vlastite ideje i misli. Okidač rasprave može biti i prikaz nekog likovnog, grafičkog ili drugog oblika djela.

Jedna od posebno vrijednih uloga odgajatelja tijekom projekta je poticanje djece na planiranje vlastitih aktivnosti i procesa učenja. Djeci treba objasniti planiranje

vlastitih aktivnosti kroz četiri etape. Etapom početne refleksije uvode se djeca u proces, a služi ustanovljavanju postojećih znanja i onoga što bi se trebalo znati. Sljedećom etapom iznošenja pretpostavki i planiranja djeca vlastite ideje bilježe kako bi ih se mogli prisjetiti nakon stjecanja novih iskustava. Trećom etapom koja se naziva poduzimanje aktivnosti i refleksija djeca započinju vlastite aktivnosti, a odgajatelj je samo promatrač. Posljednja etapa se sastoji od kreiranja reprezentacija o tome što se događalo. U tom cijelom poticaju najvažnije je stjecanje kvalitete iskustava koja djeca steknu. Djetetovo vlastito planiranje aktivnosti utječe na njihov intelektualni i emocionalni razvoj. Posebno se cijene postupci odgajatelja koji potiču refleksiju i metakogniciju djeteta. Refleksivna pitanja pomažu djetetu u razmatranju učinkovitosti vlastitih akcija i kvalitete vlastitih iskustava, a metakognitivna pitanja potiču dijete na evaluaciju i regulaciju vlastitog mišljenja te odabir primjerenijih strategija vlastitog razmišljanja i djelovanja. Također, odgajatelji bi trebali poticati samoevaluaciju djece (Slunjski, 2012).

Sama uloga odgajatelja u oblikovanju projekta je vrlo važna kao i kvaliteta suradnje među odgajateljima koja ujedno određuje i kvalitetu projekta. Zajedničkim planiranjem, odgajatelji tragaju za mogućnostima razvoja projekta. Nadalje, odgajatelji raspravljaju o tome kako prate kontinuitet razvoja projekta i proces učenja djece, kako promatraju aktivnosti u kojima djeca iskazuju više kompetencija istodobno i kakav utjecaj ima kontekst u kojem promatraju djecu. Različita razmišljanja odgajatelja itekako su pogodna jer im to omogućuje pristup novim idejama i mogućim rješenjima problema. Prema prof. Editi Slunjski (2012.) različitost mišljenja odgajatelja može predstavljati prigodu za poboljšanje njihova sudjelovanja na projektu, ako o njima argumentirano raspravljaju i s različitih stajališta problematiziraju.

5 RAZVOJ LIKOVNOG IZRAŽVANJA I STVARANJA U DJECE

Svako je dijete kreativno biće te posjeduje sposobnost izražavanja i komuniciranja putem likovnog jezika. Tu sposobnost djeca ne uče već se ona razvija iz spontanog i neposrednog vizualnog doživljaja svijeta u interakciji s unutarnjom potrebom i pobudom za izražavanjem svojih iskustva, doživljaja, znanja i ideja. S vremenom se

likovni pojmovi formiraju u sve veće složenosti, upućenosti i smanjene figuracije (Belamarić, 1987).

Prema Grgurić, Jakubin (1996.) postoje razna stajališta zašto se djeca vole likovno izražavati, tako neki za uzrok navode sklonost za igru, drugi potrebu za unutarnjim zadovoljavanjem ili pak motoričku aktivnost kao osnovu likovnog izražavanja. Svi navedeni aspekti jednako su važni, ali se dijete u konačnici likovno izražava kako bi prikazalo upravo ono što percipira, doživljava i što ga uzbuđuje. Za djecu su bitni individualnost, akcija te njihova logika koja će ih voditi u procesu likovnog izražavanja koji je važniji od konačnog rezultata.

Već od najranije dobi djeca se izražavaju pomoću materijala koje nalaze u svojoj okolini, to možemo primijetiti kod modeliranja od pulpe kruha kada dijete istražuje mogućnosti oblikovanja rukama, nadalje slaže, preslaguje i kombinira i daje novu dimenziju objektima koji ga privuku pomoću elemenata koje nalazi u svom prostoru kao što su kockice ili igračke. Kad se susretne s ravnom plohom na kojoj može ostaviti trag (pijesak, prašina, brašno, snijeg) dijete ostvaruje prve crtačke uratke, a tek s upoznavanjem slikarskog materijala pojavljuje se silno uzbuđenje zbog mogućnosti koju mu pruža boja (Balić Šimrak, 2010).

„S toga je potrebno stvoriti prostorno – materijalno okruženje koje uključuje bogatstvo i promišljenost izbora materijala te njegovu stalnu dostupnost što djecu potiče na istraživanje i otkrivanje različitih likovnih materijala i tehnika i mogućnosti njihovih korištenja.“ (Šipek, 2015., str 21.)

5.1 Faze izražavanja u dječjem likovnom stvaralaštvu

U većini periodizacija dječjeg likovnog izražavanja možemo uočiti osnovni Liqueotov model (modifikacija po Wildloecheru, kod Beisla, 1978), gdje se navode tri osnovne faze:

- 1. Faza – faza šaranja, kao početnog likovnog izražavanja,
- 2. Faza – faza dječjeg, odnosno intelektualnog realizma, kao početak namjernog prikazivanja
- 3. Faza – faza vizualnog realizma – napuštanje dječjeg realizma, propadanje dječjeg crteža (Piaget, 1975).

5.1.1 Faza izražavanja primarnim simbolima

Faza izražavanja primarnim simbolima odnosno „faza šaranja“ obuhvaća razdoblje od djetetove prve do treće godine, a proizlazi iz potrebe za igrom kroz promatranje i izražavanje oblika te razvoja senzomotoričkih sposobnosti. Dječji crteži sastoje se od crta koje su nastale jednostavnim pokretima crtanjem iz lakta (olovka se grčevito drži među prstima, dok zglob ostaje nepomičan). Crte se u pravilu nekoliko puta ponavljaju, a duljina i pravac crta određeni su položajem podlaktice. U ovoj fazi treba promatrati uživanje djeteta u aktivnosti koja se očituje u neprestanom praćenju linije, a ne u samoj kontroli. Nadalje, dijete rijetko olovku diže sa papira čak i onda kad njegova pažnja nije usmjerena na liniju nego na okolinu, olovku podiže samo po završetku pokreta. Prvo razdoblje karakterizira udarno, titrajno i kružno risanje pomoću točke, vertikale, horizontale, dijagonale, kruga i križa, a sam proces crtanja ovisi o koncentraciji djeteta i obično traje oko jedne minute i takvi se radovi ne imenuju. Kako se bliži trećoj godini života, prisutna je veća pozornost pri hvatanju olovke i pridržavanju papira te imenovanje primarnih simbola, tako krug označava predmet, vibriranje pokret, a zgusnute linije masu (Grgurić, Jakubin 1996).

5.1.2 Faza izražavanja složenim simbolima

Faza izražavanja složenim simbolima odnosno „faza dječjeg realizma“ obuhvaća razdoblje od četvrte do šeste godine života djeteta, a karakterizira ju misaona operacija prije likovne aktivnosti iz koje potom proizlazi likovno djelo što nije slučaj u prethodnoj fazi gdje je misaona operacija produkt likovne aktivnosti kroz likovno djelo.

Djeca najprije uočavaju slučajnu sličnost svojih crta s predmetom koji ih okružuju, kako bi što prije aktivirali misaone operacije, a crtežu pridodaju značenje i imena, što znači da uz sam akt crtanja nastaje i misao. Iako su svjesna sličnosti vlastitih linija s objektima iz okoline djeca i dalje ne pokušavaju stvarati djelo s realnim oblicima, već za njih koriste zamjenu iz vlastite percepcije istog. Dijete najprije crta glavu koja je važan dio tijela, zbog događaja koji se zbivaju u njoj, a zatim se na prvim crtežima pojavljuju i stvari koje su bliske djetetu kao što su životinje- ljubimci, kuća, drvo, cvijeće ili neke stvari koje je dijete imalo priliku ranije dodirivati. Osim što prikazuje

objekte iz vlastite okoline dijete nam sažetom komunikacijom šalje poruke, tako za njega srce simbolizira ljubav, kuća toplinu doma, cvijet ljepotu, a sunce ugodu. Za ovu fazu karakteristično je da dijete ponekad zarotira papira, kako bi prazan prostor bio pristupačniji za crtanje, pa nailazimo na prikaze ljudi kako stoje na glavi ili pak lebde u zraku što je rezultat ne razumijevanja perspektive i proporcije, a razlog tome je što djeca još uvijek sve gledaju samo sa svog vlastitog stajališta i u svom radu nikad ne vide pogrešku (produžene noge i ruke ili prevelika glava nisu iskrivljenje dijela). Nadalje, u ovoj fazi simboli na papiru mogu prikazivati i kinestetičke ili taktilne osjete koji predstavljaju skakanje, plesanje, zvukove, žurbu ili pak vremenske prilike kao što su oluja, vjetar, kiša.. Približavajući se šestoj godini djeca počinju razvijati vizualnu memoriju, razumiju odnos zrak – tlo, a u radu s bojama razlikuju kontrast i tonske vrijednosti koje koriste u prikazu vlastitih emocija (Grgurić, Jakubin 1996).

5.1.3 Faza intelektualnog realizma

Faza intelektualnog realizma ili „zlatno doba dječjeg stvaralaštva“ javlja se u rasponu od šeste do jedanaeste godine kasnog djetinjstva, a karakterizira ju sposobnost snalaženja u prostoru i percipiranje iz različitih kutova (vertikalna, obrnuta i poliperspektiva), te prevaljivanje i rasklapanje oblika uz transparentni prikaz, emotivnu proporciju kao i prikaz akcije u fazama kretanja. Dijete u ovoj fazi koristi apstraktno mišljenje, a istodobno i dalje inspiraciju pronalazi u vlastitoj mašti koja se u kasnije fazi osiromašuje zbog čega se upravo ovo razdoblje smatra zlatnim razdobljem (Grgurić, Jakubin 1996).

„Svako dijete je umjetnik, no problem je kako ostati umjetnikom nakon što dijete odraste. Kao dijete sam crtao kao Raphael, no kada sam odrastao trebao mi je cijeli život da ponovno počnem crtati kao dijete.“

Pablo Picasso

5.1.4 Faza vizualnog realizma

Faza vizualnog realizma obuhvaća razdoblje od jedanaeste do četrnaeste godine, a očituje se u realističnom izražavanju s bogatstvom detalja unutar skladnih proporcija,

figura i prostornih odnosa. Prisutnost mašte je sve manja, a djelo je građeno kao cjelina podložna određenoj perspektivi pod utjecajem geometrije i koloristike (Grgurić, Jakubin 1996).

6 ARTIKULACIJA LIKOVNIH AKTIVNOSTI U DJEČJEM VRTIĆU

Važno je naglasiti da je za provođenje likovne aktivnosti bitna dobra pripremljenost odgojitelja koji osigurava prostor i vrijeme za aktivnost, priprema sav potreban materijal i pribor shodno odabranoj slikarskoj ili likovnoj tehnici. Za provođenje vlastite likovne aktivnosti osigurani materijali bili su glinamol, papiri te grafitna olovka. Prilikom pripreme za likovnu aktivnost treba obratiti pažnju na kvalitetu pribora, raspoređenost materijala u prostoru (laka dostupnost, jednostavno pospremanje), zaštitu namještaja i odjeće, te odstraniti otrovne i oštre predmete koji bi eventualno mogli ugroziti djetetovo zdravlje. Nadalje, odgojitelj prije same likovne aktivnosti djecu motivira odabranom metodom.

U projektu „Rimski dani“ glavnu metodu motivacije i poučavanja predstavlja kratka šetnja uz posjet arheološkom nalazištu Rimske iskopine te Zavičajnom muzeju grada Varaždinske Toplice nedaleko od vrtića. Kroz šetnju prvo razgovaramo o povijesti grada, njegovoj kulturno – povijesno baštini, te o samim lokalitetima koje posjećujemo. Zainteresiranost djece budi se postavljenim pitanjima: „Jeste li ikada posjetili Rimske iskopine?“, „Znate li tko je tamo živio u prošlosti?“, „Čime su se Rimljani bavili i kako su živjeli?“. Samim dolaskom u Rimske iskopine, djecu potičemo na istraživanje lokaliteta sljedećim pitanjima: „Što vidimo?“, „Kakve su veličine kamena vrata kroz koja smo ušli?“, „Kakva je tekstura kamena?“, „Kakve boje možemo primijetiti na zidovima?“, „Jesu li Rimske iskopine velike ili male?“, „Što mislite čemu su služile?“. Posjet arheološkom lokalitetu završava se fotografiranjem kao sredstvom dokumentacije i motivacije za daljnju likovnu aktivnost. Nadalje, djeca posjećuju Zavičajni muzej grada Varaždinske Toplice gdje po samom dolasku koriste slobodno vrijeme da individualno razgledaju i upoznaju predmete i skulpture iz Rimskog doba. Pažnja djece zadržava se kratkim razgovorom o viđenom: „Znate li tko je Božica Minerva?“, „Kakvu su odjeću nosili Rimljani?“, „Koji alat su upotrebljavali?“, „Kakvo su posuđe koristili?“, „Koristimo li i mi danas takve posude?“. Viđeni artefakti se fotografiraju nakon čega se vraća u Dječji vrtić

gdje započinje provedba likovne aktivnosti na temu projekta „Rimski dani“. Prije same realizacije zadatka za djecu je pripremljen potrebn materijal na dvije radne plohe: na prvoj prethodno zaštićenoj plohi nalazi se glinamol i fotografije, dok se na drugoj plohi nalaze čisti bijeli papiri i grafitne olovke. Po dolasku u Dječji vrtić djeci je najavljen likovni zadatak i objašnjen postupak rukovanja materijalima kojima će se koristiti u njegovoj provedbi: *„Djeco, budući da smo danas posjetili Rimske iskopine i Zavičajni muzej našeg grada, sada ćemo tehnikom glinamola izrađivati upravo ono što smo vidjeli i fotografirali, a kasnije ćemo izrađene skulpture olovkom prenijeti na papir. Uz pomoć fotografija prisjetite se što smo sve vidjeli, odaberite motiv po vlastitoj želji, te se potrudite da vaši radovi budu što sličniji odabranom motivu.“* Sama realizacija likovne aktivnosti detaljno je opisana u poglavlju „Projekt u sklopu praktičnog rada“.

6.1 Motivacija i načini rada

Motivacija se smatra najznačajnijim, a ujedno i jednim od najsloženijih životnih procesa koji potiče čovjekovu aktivnost daje joj intenzitet i usmjerava na određeni predmet. Budući da djeca prirodno posjeduju unutrašnji poriv za upoznavanje svijeta, radoznalost i interes za ono što postoji i zbiva se oko njih, likovno izražavanje može se postići stvaranjem motivacijske situacije koja će slijediti prirodni i individualni razvoj osobnosti. Neka djeca veću pažnju posvetit će materijalima (različitost boja i strukture), dok će se druga orijentirati na konkretan sadržajni ishod (svladavanje oblika i odabir boja). Kada neki oblik ili pojavu dijete vrlo pažljivo promatra ono uz vidljive podatke i činjenice otkriva i njihov smisao te značenje, a takvu usmjerenost pažnje djeteta koja nadilazi opću percepciju nazivamo stvaralačkom percepcijom što je preduvjet za djetetovo likovno izražavanje (Belamarić, 1987).

6.2 Uloga odgojitelja u motivacijskom procesu

U stvaranju poticajnog i motivacijskog okruženja veliku ulogu i važnost ima odgojitelj. Svaki odgojitelj vlastitom, određenom strategijom trebao bi doći do rješenja nekog problema, ali istodobno se treba pogledati i pozadina istog. Odgojitelji bi trebali postati svjesni situacije koja pokazuje kakvo je doista psihičko sazrijevanje djece u određenim okolnostima kako ne bi došlo do zakazivanja ili urušavanja u

društvenim strukturama. Važno je da odgajatelj kreira ugodno okruženje kako bi se dijete osjećalo kao kod kuće i da ima osjećaj pripadnosti, pozdravljajući dijete razgovarajući o djetetovim interesima i djetetovom iskustvu, unoseći u okruženje i aktivnosti elemente dječje kulture, fotografije, pjesme, izlažući dječje radove u fazama nastajanja, surađujući s djetetom, razvijajući osjećaj pripadnosti grupi i razvijajući pozitivne osjećaje. Odgojitelji trebaju probuditi svijest za obrat u njihovim životnim navikama i krenuti na put prema primjerenj ulozi – da kao odgojitelji budu najbolji prijatelji djeci kako bi ih upravo oni mogli uputiti i motivirati na pravom put prema budućnosti. Veoma je važno da odgojitelj osigura bogatstvo raznovrsnih materijala koji potiču djecu na kreativnost, maštu, učenje i istraživanje. Također, važno je prilagoditi okruženje za individualne potrebe djece ali uz jasno određena pravila i uključenja djece u stvaranje istih (Šagud, 2002). Razlikujemo nekoliko načina buđenja interesa djece za njihovo likovno izražavanje i oblikovanje.

6.2.1 Usmjeravanje opažanja

Ovo je najjednostavniji način poticanja djece na usmjeravanje njihovih opažanja na neki oblik ili pojavu (npr. kuća, drvo, sunce, rast, let.), a na način da im se uporno postavljaju jednostavna pitanja. Prvo pitanje je ono najjednostavnije: „Što vidiš?“ i „Što još vidiš?“ tek kad djeca iscrpe sve odgovore na ovo pitanje možemo im postaviti sljedeća npr: „Zašto drvo ima lišće?“, „Zašto ptice lete?“, „Zašto imamo kuću?“. Nakon toga postavljamo konkretnija pitanja o obliku, materiji, boji i slično. U provođenju ove metode ne smijemo njihove odgovore i reakcije smatrati besmislenima. Dijete promatranjem otkriva i pamti oblike i pojave, te njihove međusobne odnose i značenja, a kasnije to iskazuje kroz likovni jezik. Također, djeca ne crtaju konkretno ono što vide nego ono što su izdvojili, upamtili ili poimali sa nekim oblikom ili pojavom (Belamarić, 1987).

6.2.2 Aktiviranje sjećanja

Razgovorom o nečem što su djeca spontano vidjela ili doživjela prije nekog vremena učvršćuje se i aktivira njihove sjećanje koje se posebno osmišljenim pitanjima može obnoviti i pokretnu interes i likovno izražavanje. Djeca u likovne radove nastale prema sjećanju unose mnogo više značenja i odnose među oblicima dok u likovne

radove nastale nakon usmjerenog promatranja unose više detalja i pojedinačnih podataka (Belamarić, 1987).

6.2.3 Maštanje i ilustracije

Maštanje i ilustracije javljaju se kao stvaranje novih varijanti i slika na već poznati događaj ili pojavu. Primjer toga je ilustriranje različitih priča (npr. Djed i repa) gdje dijete takav događaj nije u stvarnom životu nikad vidjelo već ga sastavlja od poznatih podataka - od repe, djeda, mačke i miša. Neka će se djeca pak baviti dubljim slojevima te priče, dorađivati ili prerađivati prijašnja iskustva (Belamarić, 1987).

6.2.4 Zamišljanje

Imaginacija je sposobnost djeteta da različite predodžbe i pojmove iz sfere nevidljive stvarnosti transportira u likovni izraz. Tako gotovo za svaku pojavu, pojam ili osjećaj o kojem nemaju nikakav podatak djeca pronalaze likovni ekvivalent tj. likovno tumačenje (Belamarić, 1987).

6.2.5 Igre s likovnim materijalima

Pod igre s likovnim materijalima podrazumijevamo igre olovkom, glinom, bojom i slično što djecu potiče na upoznavanje i ispitivanje mogućnosti pojedinog likovnog sredstava, a najvažnija im je namjena izražavanje sadržaja kojima se neko dijete svjesno ili podsvjesno bavi. Pošto će djeca nesvjesno uobičajene sadržaje ponavljati važno je djecu potaknuti na novitete bez vlastite sugestije (Belamarić, 1987).

6.2.6 Potvrđivanje

Da bi se osjećalo sigurno i slobodno djetetu je dovoljno nenametljivo potvrđivanje vrijednosti njegovog likovnog rada i uspjeha što djetetu ujedno znači orijentaciju i potvrdu da je na dobrom putu, da je sposobno, da može i da zna (Belamarić, 1987).

7 LIKOVNI PROJEKT U VRTIĆU – „RIMSKI DANI“

Projekt „Rimski dani“ provela sam u Dječjem vrtiću „Tratinčica“ u Varaždinskim Toplicama u najstarijoj dobnoj skupini. U provedbi samog projekta sudjelovalo je šestero djece u dobi između pet i sedam godina od toga tri dječaka i tri djevojčice.

Djeca su se kroz posjet i slikovni prikaz Rimskih iskopina i skulptura upoznala sa povijesno – kulturnom baštinom grada, te su na temelju toga izvršila zadanu likovnu aktivnost. Tehnikom glinamola i olovke djeca su istraživala i uočavala strukture, materijale, veličine viđenih predmeta (Rimskih iskopina i antikviteta iz muzeja), a sam cilj bio je potaknuti djecu na stvaralački rad u kiparskom, a zatim u crtačkom području kroz samostalno istraživanje izgleda, funkcije i namjene Rimskih iskopina, kao i inspiriranje na temelju vlastitog iskustva za razvijanje kiparskog senzibiliteta.

7.1 Likovne tehnike na projektu

Glinamol spada pod tehnike prostorno – plastičnog oblikovanja te je svojim karakteristikama sličan glini. Ta se umjetna masa brže suši od gline, pa pri modeliranju dolazi do pucanja krutosti i gubljenja elastičnosti pa se njime najčešće izrađuju manji oblici. Takvih glinenih masa ima u raznim bojama (bijela, siva, terakota). Glinamol možemo oblikovati prstima dodavanjem ili oduzimanjem mase, kroz modeliranje kojim se glinamol gnječi, svija, izvlači, utiskuje, prošupljuje i slično. Smatra se jednim od najpodatnijih materijali u prostorno – plastičnom oblikovanju zbog svoje mekoće koja dozvoljava vrlo raznoliku obradu površinu oblika (Jakubin, 2001).

Olovke dijelimo na tvrde (H), srednje (HB) i meke (B), a njihova tvrdoća ili mekoća ovisi o omjeru grafita i gline. Za djecu mlađe dobi bitno je da crtaju mekanim olovkama (6B,8B) jer se na taj način na papiru vidi tamniji i deblji trag dok se starijoj djeci mogu dati olovke različite tvrdoće sukladno njihovom poznavanju crtačkih tehnika. Tvrđim olovkama izvlače se tvrde, oštre i precizne linije i detalji, dok su mekane olovke namjenjene za crtanje i sjenčanje. Kao podlogu za crtanje možemo koristiti različite vrste papira, od tankog, glatkog, hrapavog do bijelog ili toniranog.

7.2 Areheološki lokalitet i zavičajni muzej kao poticaj na likovnu aktivnost

Dan je započeo odlaskom na arheološki lokalitet Rimskih iskopina, u obližnjem parku. Djeca su kroz šetnju imala priliku sagledati iskopine iz svih perspektiva, spoznati njihove dimenzije, opipati i osjetiti teksturu te uočiti veličinu pojedinih elemenata. Nadalje, posjetili smo Zavičajni muzej grada Varaždinskih Toplica gdje su se djeca susrela sa rimskim skulpturama i antikvitetima koji su pronađeni na arheološkom lokalitetu čime su stekla bolji uvid u sam život Rimljana. Cijeli je posjet dokumentiran fotografijama koje su kasnije služile u poticanju pri provođenju likovne aktivnosti.

7.3 Provođenje likovne aktivnosti u dječjem vrtiću

Nakon terenskog dijela projekta po dolasku u Dječji vrtić pred djecu su stavljeni prikupljeni materijali u obliku fotografija. Potonji su služili kao motiv za provedbu danje likovne aktivnosti. Kao sredstvo likovnog izražavanja djeci je dan glinamol uz naputak da svoja zapažanja i doživljaje izraze pomoću ove tehnike.

U prvom djelu likovne aktivnosti djeca modeliraju kako bi se potaknulo razvijanje perspektiva skulpture, fokusa pri modeliranju, vizualne percepcije, sposobnost asocijativnog povezivanja Rimskih iskopina i predmeta iz muzeja sa zadanom likovnom tehnikom, promišljanje i logičko zaključivanje. Prilikom rada obilazim djecu, razgovaram s njima o motivima koje modeliraju, provjeravam kakve oblike stvaraju te ih motiviram da budu što detaljniji. Djecu potičem i dajem im mogućnost dodatnog promatranja fotografija ukoliko to bude potrebno. Djeca su kroz ovaj projekt vježbala tehniku modeliranja pomoću glinamola, a ujedno su opažala veličine i kompozicije na reprodukciji, fotografijama, a po završetku i na vlastitim radovima. Djeca koja imaju veće samopouzdanje odvažnije su pristupala materijalu i samom motivu, što možemo zaključiti na temelju gotove skulpture koja su kod takve djece većih dimenzija nego kod one koja su introvertirana i sramežljiva. Dječaci su samostalno odabrali motiv Rimskih iskopina te se usprkos njihovom individualnom kiparskom senzibilitetu i modeliranju u gotovim skulpturama pojavljuju sličnosti kao posljedica oponašanja među vršnjacima. Djevojčice nisu slijedile primjer dječaka već

je svaka odbrala različiti motiv (glavna vrata ulaza u arheološki lokalitet, kip božice Minerve, motiv ribe – lava).

U drugom djelu likovne aktivnosti djeca se služe vlastitim skulpturama koje su prethodno izradili od glinamola. Potonje služe kao model za daljnju provedbu crtačke aktivnosti. Odabrana je tehnika grafitne olovke kao sredstvo likovnog izražavanja koje je djeci bliže i dostupnije u svakodnevnim aktivnostima, a samim time im dozvoljava da se izraze slobodnije, sigurnije i detaljnije. Kroz crtačku aktivnost djeca su razvijala sposobnost prenošenja omjera, karakteristika i strukture modela na papir pri čemu možemo zamijetiti suvereno vladanje olovkom koje rezultira prikazom detalja i dodatnih elemenata koji nisu vidljivi na samom modelu izrađenom od glinamola. Kod neke djece primijećena je smanjena koncentracija što potkrepljuje izostanak detalja sa skulptura na samom crtežu.

Po završetku likovne aktivnosti dogovorili smo raspored čišćenja prostora/radnih ploha i pospremanja materijala. Djeca su bila zadužena za čišćenje stolova, a odgojiteljica za pospremanje ostatka gline, zaštitu za namještaj i odjeću. Nakon čišćenja radnog prostora, dječje smo radove zajedno prodiskutirali te konačno izložili na za to predviđeno mjesto.

8 OSVRT NA DJEČJE LIKOVNE RADOVE

Slika broj 1 – Leona, 5 godina „Božica Minerva“

Iz radova djevojčice Leone možemo zaključiti da se njezina usmjerenost na likovnu aktivnost s vremenom postepeno pojačavala što je vidljivo na crtežu kroz dodavanje određenih detalja (štit, zmija, crte lica). Ti su detalji ujedno produkt suverenog vladanja olovkom kao slikarskom tehnikom kojom se u vrtiću svakodnevno koristi. Važno je naglasiti da je djevojčica Leona pokazala najviše interesa za ovu likovnu aktivnost.

Slika broj 2 – Klara, 6 godina

Slika broj 3 – Ivona, 7 godina

Kod djevojčica Klare i Ivone zamjećuje se ponavljanje kod modeliranja „Glavnih ulaznih vrata“, no jasno se može iščitati kako djevojčica sam motiv navodi na plošni izraz, tako je Ivona u svom radu detaljnija dok se Klara koristi osnovnim oblicima.

Slika broj 4 – Klara, 6 godina

Slika broj 5 – Ivona, 7 godina

Također razlika se može vidjeti i na crtežima djevojčica. Ivona ima smisao za detalje što se očituje u putiću nacrtanom od samih ulaznih vrata, te u detaljima koji se nalaze na samom vrhu ulaza. Dok Klara pokušava oponašati Ivonu, no usprkos tome svoj rad minimalizira. Zanimljiva je činjenica kako ljevoruka djevojčica Klara crta kvaku na lijevu stranu, dok je Ivona prilagodila kvaku svojoj dominantnoj desnoj ruci.

Slika broj 6 – Martin, 6 godina „Rimska zdjela“

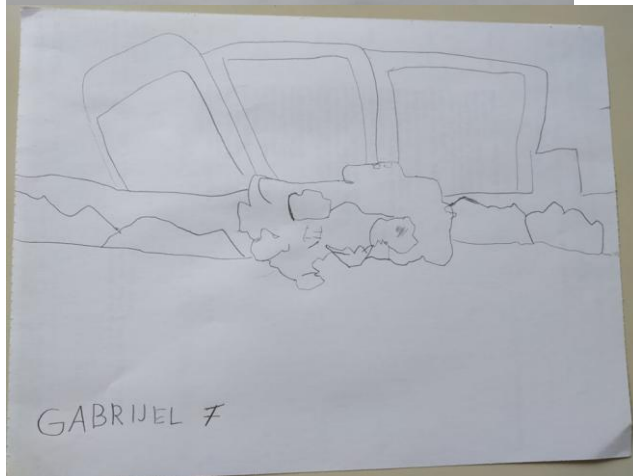
Kod dječaka Martina od samog početka primjećujemo okupiranost lončarskih predmeta i kipova nimfe, što je vidljivo u modeliranju zdjele bez izražavanja kreativnosti i potrebe za izražavanjem kreativnosti ukrašavanjem. Nadalje, u baratanju olovkom osjeća se sigurnije i motiviranije, te smisao za detalje pokazuje uresima na zdjeli, a sam sebi dodatno zadaje motiv „Tri nimfe“. Iako je njegova zainteresiranost eskalirala tek pri samom kraju aktivnosti, dječak Martin pokazao je izrazitu individualnost pri odabiru motiva (zdjele, nimfe) u odnosu na ostale dječake koji su odabrali isti motiv (Rimske iskopine).

Slika broj 7- Martin, 7 godina   Slika broj 8 – Gabrijel, 7 godina

Kroz razgovor za vrijeme likovne aktivnosti dječaci ističu da žive u istoj zgradi, te da svoje slobodno vrijeme zajedno sa roditeljima provode u parku igrajući se oko Rimskih iskopina. Na temelju toga možemo zaključiti zbog čega su upravo taj motiv uzeli kao glavni motiv za modeliranje. Bez razmišljanja i oslanjanja na fotografije, samouvjereni su pristupili modeliranju. U odnosu na djevojčice manje pažnje posvećuju detaljima, a više ih impresionira sama rimska arhitektura i struktura.

Slika broj 8 – Martin, 7 godina   Slika broj 9 – Gabrijel, 7 godina

Iako na skulpturama ne možemo točno odrediti koji su dio iskopina dječaci modelirali odabrane motive su u crtežu precizirali. Tako jasno vidimo da je Martin odabrao dio Rimskih iskopina s izvorom termalne vode, dok se Gabrijel nadovezao istaknuvši tri hrama koja se nalaze s druge strane izvora, a na taj su način, kako sami kažu, zajedničkim snagama objedinili mjesto na kojem provode najviše svog slobodnog vremena.

8.1 Zaključna misao

Na kraju ovog projekta možemo zaključiti kako su djeca predškolske dobi kroz sadržaje kulture iz vlastitog kraja naučila kulturne vrijednosti u zajednici i kontinuitet kulturnog ustrojstva. Ovaj projekt bio je kvalitetan i potpun zbog suradnje s ustanovama za stjecanje znanja o kulturnoj baštini, a jedna od najvažnijih ustanova za stjecanje takvog znanja je muzej.

„Muzeji su specifične kulturne ustanove koje prikupljaju, čuvaju, znanstveno obrađuju i javno prikazuju predmete umjetničke, kulturne i znanstvene vrijednosti iz različitih područja života i rada ljudi u vremenu i prostoru“ (Rosić, 2005; 265-278).

Kroz ovaj projekt djeci predškolske dobi pružena je mogućnost povezivanja sadašnjeg i prošlog vremena kroz osobni i društveni napredak na kulturnim sadržajima. Provedena likovna aktivnost kod djece je probudila kreativnost i komunikacijski resurs potreban za budućnost, zato je potrebno djecu već od vrtića poticati da stvaraju vlastitim rukama i glavom, te na taj način postanu stvaratelji vlastite kulture. Poticanje rada na projektu ima višestruku ulogu i korist. Na ovaj način djeca se upoznaju s važnim spomenicima kulturne baštine, međutim paralelno ih se potiče da kroz likovne aktivnosti izraze vlastite doživljaje i susrete sa kulturnom baštinom. Također, djeca usavršavaju tehnike kojima su radili.

Čitav proces bio je veoma zanimljiv zbog rada istog zadatka u grupi kroz koji se može vidjeti kako djeca funkcioniraju, te kako pojedina djeca izabiru vlastiti pristup likovnoj aktivnosti dok se druga priklanjaju vršnjacima.

9 ZAKLJUČAK

Razlika koja dijeli čovjeka od drugih živih bića jest sposobnost stvaranja kulture. Čovjeka i kulturu povezuje zasebna spona: „Čovjek stvara kulturu, a kultura čovjeku osigurava osobni razvoj (Zbryrad, T. Plenковиć, J., 2009; 121). Svako društvo ima posebnu kulturu jezika, moralnih i religijskih vrijednosti, shvaćanja ideja te se bez svoje kulture ne bi moglo opisati kao društvo i zajednica. Kultura se njeguje i ona je nešto što svaki pojedinac stvara svojim životnim djelovanjem u praksi - kroz educiranja o njezinom održivom razvoju i zaštiti.

Vrijednost povijesnih znamenitosti ne procjenjiva je, te je zbog velike važnosti treba shvatiti ozbiljno u prenošenju s generacije na generaciju. Kako bi očuvanje nacionalne baštine bilo djelotvorno i kako bi dijete što bolje razumjelo bit kulturne baštine, potrebno ga je implementirati u odgojno obrazovni sustav i uvesti ga u svijet

značenja. Kroz životne suradnike (roditelje, odgajatelje, ostale sudionike djetetova života) dijete stječe i razvija temelje kulturne baštine koji ga potiču na razvoj njegove mašte, kreativnosti, znatiželje ali i ljubavi sa baštinom kraja. Na taj način kulturna baština nikada ne pada u zaborav.

LITERATURA

1. Belmarić, D. (1987.), *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga
2. Bruce, T. (ed.) (2005.), *Early Childhood*. London: SAGE Publication
3. Čudina – Obradović, M. (2009). Integrirano poučavanje. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak
4. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa.
5. Ivanišević G. (2013.), *Zdravstveni turizam i Akademija medicinskih znanosti Hrvatske*, Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske
6. Jackman, H.L.(2009.), *Early Education Curriculum – A Child's Connection to the World*. Clifton Park, NY: Wadsworth Cengage Learning

7. Jakubin, Marijan (2001). Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi. Educa: Zagreb
8. Katz, L.G., Chard, S.C. (1997.), *Engaging Children's Minds; The Project Approach*. Norwood, New Jearsey: Ablex Publishing Corporation
9. Rosić, V., Pedagoško značenje muzeja: Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja, Zbornik radova, Split: Književni krug, 2005; 265-278
10. Slunjski, E. (2012). Tragovima dječjih stopa. Zagreb: Profil
11. Šagud, M. (2002.). Odgajatelj u dječjoj igri. Zagreb: Školske novine
12. Thomas, F., The illusion of life, 1995; 10-19
13. Tomljenović, Z., Novaković, S. (2012). Integrated teaching – Project in primary school elective art classes. *Metodički obzori* 7 (1), str. 119-134.
14. Vygotsky, L.S. (1978.), *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Process*. London: Harvard University Press
15. Zakon o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Zagreb: Narodne novine
16. Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora (1999). Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Zagreb: Narodne novine. Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora (2005).
17. Zavičajni muzej Varaždinske Toplice, 2013
18. Zbryrad, T. Plenković, J., Kultura i obitelj, „Zavičajna baština – komparativna prednost i temeljnica održivog razvoja Zabiokovlja, Književni krug Split, 2009; 121.

Članci iz časopisa:

1. Balić Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost; *Dijete, vrtić, obitelj*, zima2010/proljeće2011, broj 62/63
2. Rut Carek (2004) Ministarstvo kulture RH, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb str.69-71,
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=207026
pristupljeno 20.ožujka 2020.
3. Šipek B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece; *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 79

Dodaci:

- 1.1 1. Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju Varaždinske toplice
(preuzeto s <https://regionalni.com/specijalnoj-bolnici-za-medicinsku-rehabilitaciju-v-toplice-bespovratnih-83-milijuna-kuna/> pristupljeno
12.03.2020. u 20:53)

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

Ja, dolje potpisana Ena Anđel kandidat za prvostupnicu predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojeg vlastitog rada temeljen na mojim istraživanjima te se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojeg ne citiranog rada te da bilo koji dio rada krši ičija autorska prava. Također, izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za koji drugi rad bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica: Ena Anđel

U Čakovcu, 07.07.2020. god.